

VARNOSTNA TVEGANJA IN GROŽNJE V SODOBNEM SVETU

Security Risks and Threats in the Modern World

Igor Kotnik-Dvojmoč* UDK 355.02

Povzetek

Spremembe v mednarodnem politično-varnostnem okolju po hladni vojni imajo dvojno in, kar je še posebej zanimivo, antagonistično naravo. Tako lahko na eni strani opazujemo stabilizacijske učinke omenjenih procesov, hkrati pa isti procesi povzročajo ali nosijo s seboj tudi vrsto destabilizacijskih učinkov. Vse bolj je tudi očitno, da nove varnostne situacije ni mogoče pojasniti z običajnimi termini iz časa hladne vojne. Prihodnja varnostna tveganja in grožnje je zelo težko predvidevati, saj postajajo vse celovitejša in težje zaznavna. Dokaj jasno se pod vplivom univerzalizacije, demilitarizacije in globalizacije kaže tudi proces spremembe prioritete pri zagotavljanju varnosti. Nabor (najaktualnejših) varnostnih tveganj in groženj se stalno spreminja, tako v strukturi kot v intenzivnosti posameznih pojavnih oblik, njihovo število pa se ves čas povečuje. Pomembne so seveda tudi sinergistične povezave med na prvi pogled še nenevarnimi varnostnimi izzivi in tveganji.

V ospredju niso več samo nacionalnovarnostni problemi, ampak se vse bolj govori o ogroženosti celotnega človeštva. Zato je res že skrajni čas, da najdemo in razvijamo nove načine komuniciranja v odnosu človek – človek in človek – narava. Vendar bo naše delovanje in reševanje nekaterih že zares akutnih problemov očitno ponovno omejevala (ne)sposobnost doseganja globalnega soglasja o najpomembnejših varnostnih tveganjih in grožnjah ter načinih za njihovo preprečevanje, odvrčanje, omejevanje, nadzorovanje in odpravljanje.

Abstract

The changes in the international political/security environment following the cold war have a double and – what is particularly interesting – antagonistic nature. On the one side we can observe the stabilizing effects of the said processes, while on the other side these processes are bringing a multitude of inherent and potential destabilizing effects. It is also becoming increasingly more obvious that the new security situation cannot be explained using ordinary terms from the cold war period. Future security risks and threats are extremely difficult to anticipate, as they are becoming increasingly more complex and difficult to identify. The effects of universalization, demilitarization and globalization processes are calling for the continuous redefinition of priorities in ensuring security. The list of (most critical) security risks and threats is changing constantly, both as regards their structure and the intensity of forms in which they appear. And their number is rising steadily. Also significant are the synergistic links between the seemingly still harmless security challenges and risks.

National security problems are no longer the main issue – today there is a growing awareness of the threat to mankind as a whole. It is therefore essential that we find and develop new means of communication in man-man and man-nature relations. However, in our joint efforts and attempts to resolve the most acute problems, we will evidently be limited, once again, by our (in)ability to reach a global consensus on the more critical security risks and threats, and the methods of their prevention, limitation, control and elimination.

Uvod

Spremembe v mednarodnem politično-varnostnem okolju po hladni vojni imajo dvojno in, kar je še posebej zanimivo, antagonistično naravo. Tako lahko na eni strani opazujemo stabilizacijske učinke omenjenih procesov v mednarodni skupnosti, hkrati pa isti procesi povzročajo ali nosijo s seboj tudi vrsto destabilizacijskih učinkov, na katere ob navdušenju zaradi pozitivnih sprememb prepogosto radi pozabljamo. Brzezinski (Future Survey Annual, 1994) opozarja, da interakcija med pospešenim ustvarjanjem zgodovine, povečano možnostjo oblikovanja sveta, širitvijo naših materialističnih želja in naše moralne zmedenosti ustvarja popolnoma novo in težko obvladljivo dinamiko spreminjanja. Prav zato je v spreminjajočem se okolju težko identificirati in ovrednotiti stare in nove vire ogrožanja. Dodatni razlogi, ki še povečujejo nepreglednost sodobnih virov ogrožanja, pa so naslednji (Skelton, 1993; Hunter, 1993; Pugh, 1997): (1) globalna vojaška grožnja ni več primarna, saj so jo zamenjale regionalne grožnje; (2) v ospredju ni več jedrska grožnja, ampak konvencionalne grožnje; (3) po koncu hladne vojne so se okrepili varnostni problemi v okoljih, ki so bila politično in ekonomsko marginalizirana zaradi prejšnje preokupacije z zagotavljanjem strateškega

ravnotežja med obema konfliktnima svetovnima sistemoma; (4) grožnje svetovni stabilnosti in varnosti so dokaj nerazpoznavne in obsegajo širok spekter virov ogrožanja (vojaških, ekoloških, ekonomskih, socialnih ...). Poleg tega se po koncu hladne vojne novi viri ogrožanja ne pojavljajo samo objektivno, ampak lahko v najrazvitejših industrijskih državah (NID) opazimo celo proces zelo zavzetega iskanja »novih virov ogrožanja«, ki naj bi legitimirali vzdrževanje dosedanjega obsega obrambnih sistemov ali vsaj bolj omejeno kleščenje vojaških zmogljivosti.

Opredelitev ključnih terminov

Vse bolj je tudi očitno, da nove varnostne situacije ni mogoče pojasniti z običajnimi termini iz časa hladne vojne (Howe, 1995). V strokovni literaturi v angleškem jeziku, ki se ukvarja s sedanjo in prihodnjo varnostjo v mednarodni skupnosti, je mogoče na primer zaslediti tri besedne zveze oz. koncepte – »security challenges«, »security risks« in »security threats«, ki nakazujejo, da imajo varnostna vprašanja različno težo oz. pomen. V slovenskem jeziku bi lahko navedene koncepte poimenovali z naslednjimi besednimi zvezami: varnostni izzivi, varnostna tveganja in

* dr., Ministrstvo za obrambo, Kardeljeva ploščad 25, Ljubljana, igor.kotnik@pub.mo-rs.si

varnostne grožnje. Kaj vzpostavlja razliko v teži oz. pomenu varnostnih vprašanj, ki jo nakazuje njihova tripolna konceptualizacija, bomo skušali ugotoviti najprej prek pomenske analize besednih zvez v slovenskem jeziku, pri čemer se bomo osredotočili na razliko med izzivom, tveganjem in grožnjo, opredeljeno na podlagi Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), naše ugotovitve pa bomo šele v nadaljevanju primerjali z drugače zasnovanimi razlagami drugih avtorjev; s tem bi se radi izognili nekritičnemu povzemanju njihovih stališč.

izziv – glagolnik od izzvati

izzvati – 2. pomen po SSKJ: biti neposredni vzrok, razlog, da se kaj pojavi, nastane

tveganje – glagolnik od tvegati

tvegati – 1. b) pomen po SSKJ: nevarnost, da se kaj izgubi (*riziko* – 1. pomen po SSKJ: tveganje, nevarnost; 2. pomen: možnost, da pride do škode)

grožnja – obljuba, napoved komu česa neprijetnega, hudega

Na osnovi predstavljene razlike lahko ugotovimo, da besede izziv, tveganje in grožnja vzpostavljajo časovno in hkrati intenzivnostno stopnjevanje varnostnih vprašanj. To pomeni, da se ob uporabi obravnavane triade najprej in na najnižji stopnji intenzivnosti srečamo z varnostnimi izzivi, ki lahko bodisi sami prerastejo v varnostna tveganja bodisi jih spodbudijo kot intervenirajoči dejavnik, na naslednji stopnji pa se po preobrazbi ali spodbujevalnem delovanju varnostnih tveganj že lahko srečamo z varnostnimi grožnjami.

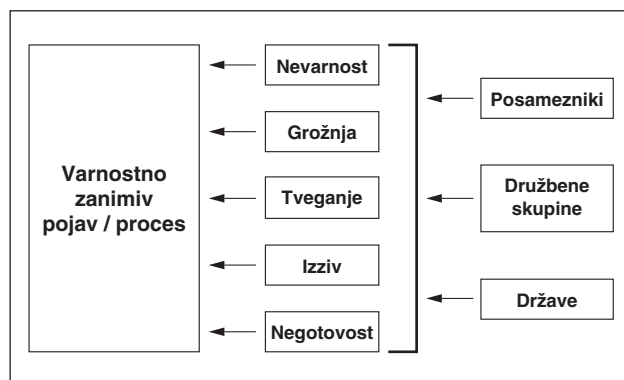
Gutjahr (1994) pojasnjuje premik od pretežne uporabe koncepta groženj v času hladne vojne k dodatni uporabi konceptov tveganj in še na splošnejši ravni izzivov v pohladnovojnem obdobju kot sestavni del procesa nadomeščanja tradicionalnega razmišljanja o najslabšem primeru (*the worst-case thinking*) z razmišljanjem o najslabših možnih primerih (*the worst probable cases thinking*). *Bistveno novost v konceptih tveganj in izzivov torej predstavlja opuščanje razmišljanja o neposrednosti in takojšnjosti grožnje.*

Zelo podobno pojasnjuje smiselnost razlikovanja med varnostnimi tveganji in grožnjami tudi Arnejčič (1999). Varnostno tveganje države (njenih interesov) namreč opredeljuje kot neusmerjeno (posredno) možnost kriznih razmer ali vojne. Varnostno tveganje se v času in prostoru pojavi, razvija in spreminja ter lahko (ni pa nujno) preraste v varnostno grožnjo. Varnostna grožnja je po avtorjevem mnenju usmerjena (neposredna) sposobnost potencialnega nasprotnika ali pa drugih subjektov za ustvarjanje kriznih razmer ali vojne. Časovna in prostorska dimenzija sta v tem primeru pomembnejši kot pri tveganju.

Arnejčičevo razlikovanje je vsekakor zelo nazorno, vendar je glede subjekta (država) in okoliščin (krizne razmere ali vojna) preveč omejeno. Če želimo pri razlikovanju med varnostnimi tveganji in grožnjami ostati na splošnejši ravni, lahko izhajamo iz opredelitve ogroženosti (Kotnik, 1991), po kateri je mogoče kot varnostna tveganja in grožnje prepoznati določene varnostno zanimive pojave/procese, ki glede na verjetnost in intenzivnost pojavljanja prekoračijo določeno vrednost, s tem pa je neka posameznikova ali družbena dejavnost ali struktura toliko motena v vzpostavljenem oz. zelenem stanju, da ne more več v pričakovanem obsegu opravljati običajne oz. predvidene funkcije.

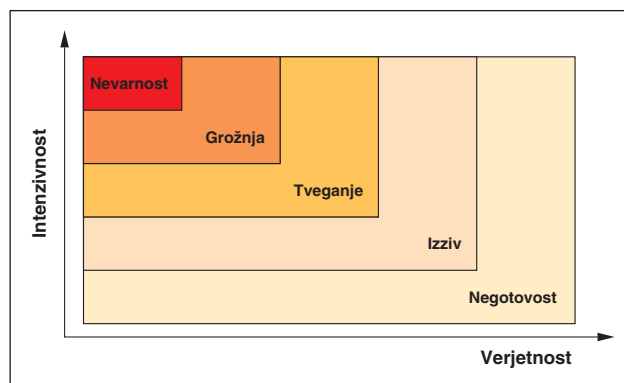
Ker je odnos različnih subjektov do istega varnostno zanimivega pojava/procesa lahko zelo različen, tega ni mogoče opisati samo z že omenjeno terminološko triado varnostni izzivi – tveganja – grožnje. Za poimenovanje sodobnih

varnostno zanimivih pojavov/procesov sta poleg teh treh terminov v angleški strokovni in znanstveni literaturi v uporabi še termina negotovost (*uncertainty*) in nevarnost (*danger*).



Slika 1. Odnos različnih subjektov do istega varnostno zanimivega pojava/procesa
Figure 1. Attitude of various subjects to a particular security phenomena/process

Ali je umestno govoriti o negotovosti, izzivu, tveganju, grožnji ali nevarnosti, je torej odvisno od verjetnosti (to je od trenutne prisotnosti/odsotnosti varnostno zanimivih pojavov/procesov) in (potencialne) intenzivnosti stika med pojavom/procesom in subjektom, ki se z njim (lahko) sooča. O varnostni negotovosti torej govorimo takrat, ko se pojavi vsaj minimalna možnost, da pride do stika med določenim varnostno zanimivim pojavom/procesom in subjektom (potencialna ogroženost), o varnostnih grožnjah in še posebej nevarnosti pa takrat, ko dejansko že prihaja do negativnega spreminjanja oz. znižanja dosežene ravni kakovosti posameznikovega in/ali družbenega življenja (realna ogroženost). Naslednji grafični prikaz, ki ga moramo razumeti zgolj kot bolj ali manj natančen približek realnosti, odraža tako kakovostno kot tudi količinsko razmerje med različnimi kategorijami varnostno zanimivih pojavov in/ali procesov, s katerimi se lahko soočijo namišljeni posameznik, družbena skupina ali država.



Slika 2. Kategorizacija varnostno zanimivih pojavov/procesov v odvisnosti od verjetnosti in (potencialne) intenzivnosti stika s subjektom
Figure 2. Classification of security phenomena/processes in correlation to the probability and (potential) intensity of contacts with the subject

Izkaže se, da sta za opredeljevanje varnostnih problemov prihodnosti najpogosteje uporabljana termina tveganje in grožnja. Termina negotovost in izziv sta preveč splošna in se uporabljata predvsem za opredeljevanje splošnega stanja na varnostnem področju v mednarodni skupnosti. Termin nevarnost pa je rezerviran za poimenovanje zelo re-

alnih (sedanjih) in zelo intenzivnih varnostnih problemov, zato ni primeren za opredeljevanje varnostnih problemov prihodnosti z zaenkrat še ne povsem jasno fiziognomijo.

Spreminjanje zaznavanja in vrednotenja varnostnih tveganj in groženj

Predvidevanja in napovedi varnostnih tveganj in groženj ne morejo biti nikoli popolnoma pravilna, še posebej v obdobjih obsežnih in globokih politično-varnostnih sprememb ne (Pilāt, White, 1990). Zaradi spreminjanja in različnega vrednotenja realnosti nacionalnih interesov je prihodnja varnostna tveganja in grožnje zelo težko predvidevati, k čemur je treba dodati, da oboja postajajo vse celovitejša in težje zaznavna (IMDE (4), 1993; Arnejčič, 1999). Ali kot je dejal ameriški general Collin L. Powell: »Konec je razkošja, ko smo vedeli, na katero grožnjo naj se pripravljamo« (Holmes, 1994). Vendar naša nesposobnost za dojemanje groženj varnosti onkraj vidnega horizonta nikakor ne zanika njihovega obstoja.

Bertram (1995) navaja besede nekdanjega šefa CIE Jamesa Woolseya, da je bil spopad z zmajem, ki je štirideset let ogrožal svetovno varnost, sicer uspešen, vendar je v džungli še vedno neznansko veliko strupenih kač. Vendar za razliko od prejšnje zmajevje grožnje, ki je Zahod združevala, grožnja kač Zahod razdvaja. Nekoč jasno razpoznavna sovjetska grožnja je gradila koalicijo. Nove grožnje koalicijo slabijo in uničujejo, hkrati pa v javnosti NID vzbujajo lažno prepričanje o njihovi oddaljenosti in nepomembnosti. Tako vse bolj izstopa potreba po pravočasnem razpoznavanju in analiziranju možnih groženj, da bi lahko javnosti pokazali prepričljiv dokaz o nujnosti predvidenih varnostnih investicij in jih tudi pravočasno izpeljali, vsekakor pred dejansko potrebo po uporabi zahtevanih (vojaških) sil in sredstev (Swain, 1994).

Analize vojaških groženj so pogosto močno vpete v tradicijo političnega realizma, v katerem je najpomembnejši subjekt nacionalna država. Če privzamemo, da svetovni red ni več državocentričen, ampak multicentričen, se moramo vprašati o nadaljnji uporabnosti realističnih analiz vojaških groženj. Bistvo vprašanja seveda ni v tem, ali je realistična teorija pravilna ali ne, ampak v tem, ali so spremembe v svetu že tolikšne, da zahtevajo spremembo teoretičnih izhodišč za ocenjevanje vojaških groženj in širših nacionalno-varnostnih vprašanj (Burk, 1994). Rrazvite industrijske države (RID) nedvomno niso več tako ranljive pred zunanjimi viri ogrožanja, ampak so nevarni predvsem notranji viri ogrožanja (Weatherford, Future Survey Annual, 1995). Koncept varnosti se namreč širi z vključevanjem vrste nevojaških področij in se spreminja od koncepta, ki je temeljil na suvereni nacionalni državi, h konceptu, ki upošteva bolj globalno, množično kulturo (Dubik in sod., 1991).

Dokaj jasno se tako zaradi vpliva vrste spremenljivk kaže proces spremembe prioritēt pri zagotavljanju varnosti. V tem procesu se problemi, povezani z oboroženimi silami (OS) ter zagotavljanjem vojaške varnosti, vztrajno pomikajo proti dnu prednostne lestvice. Izginotje nekdanjega jasno definiranege sovražnika in definirane frontne črte je prispevalo k znatnemu zmanjšanju in skoraj izginotju občutka vojaške ogroženosti Zahodne Evrope.¹ Kuhlmann in Lippert (1992) opozarjata, da je dokončno prišlo do spremembe družbenega koncepta varnosti. Družbeno vlogo zagotavljanja nacionalne suverenosti in vojaške varnosti javnost vse bolj razume v tekmovalnem kontekstu glede na druge družbenopolitične cilje. Zadnje javnomnenjske raziskave v nekaterih NID kažejo, da je obrambna sposobnost po pomembnosti šele na petem mestu, za socialno varnostjo, nastanitvijo, zaščito okolja in zaščito pred škodljivimi vplivi kemične in jedrske tehnologije.

¹ Glej tudi Kotnik, 1991: 92–144.

Kljub temu da so civilnoobrambni problemi (ekonomski, socialni, zdravstveni, globalni ekološki problemi, etnični konflikti, množične migracije, terorizem, organiziran kriminal ...) mogoče manj opazni in se zato zdijo manj nevarni, bodo postajali vse pomembnejši, v nekoliko oddaljenejši prihodnosti pa bodo ob nadaljevanju sedanjih trendov gotovo zasenčili vojaškoobrambne. Ali kot je zapisal Malešič (1991), »varnost neke družbe ni odvisna zgolj od vojaškega dejavnika, saj je med poloma militarizacije in demilitarizacije še veliko praznega prostora (v obliki nerešenih varnostnih vprašanj), ki ga je nujno upoštevati. V varnostni (obrambni) filozofiji evropskih nevtralnih držav že sedaj enakopravno z vojaškimi nastopajo tudi civilno-obrambne prvine.« Doda mo lahko še mnenje Javoroviča (1992), da »pojav novih virov globalnega ogrožanja vse bolj povezuje mednarodno skupnost, potencira pomen zaščite globalne varnosti in premika vprašanja obrambe in zaščite iz vojaškopolične v civilno sfero delovanja.« Ker je varnost večdimenzionalna in je ne moremo omejiti samo na njen vojaški vidik, sodoben koncept varnosti vključuje in predpostavlja varnost na vseh področjih družbenega življenja. Tako predstavlja vojaška varnost oz. varnost, zagotovljena z uporabo organizirane oborožene sile, na današnji stopnji človekovega materialnega in predvsem duhovnega razvoja samo eno od prvih za vzpostavljane integralne varnosti.

Grizold (1991 (1); 1991 (2)) opozarja, da je kljub sodobnim vojaškim konfliktom treba upoštevati obstoječe kulturno-civilizacijske razmere pri nas in v svetu, te pa zahtevajo redefinicijo vsebine varnosti predvsem z dveh vidikov: univerzalizacije in demilitarizacije. Na tem mestu opozarjamo še na en vidik redefinicije vsebine varnosti v kontekstu sodobnih kulturno-civilizacijskih razmer, in sicer na globalizacijo varnostnih problemov. Če gre pri univerzalizaciji za širitev nabora varnostnih problemov, ki se pojavljajo v sodobnem svetu, in pri demilitarizaciji za premik pozornosti in poudarka z vojaških na nevojaške vire ogrožanja, gre pri globalizaciji za dokončno preseganje utvare, da so varnostni problemi v sodobnem svetu prostorsko omejeni in nacionalni, z zavestjo, da imajo v končni fazi skoraj vsi planetarne razsežnosti. Sodobna varnost je internacionalizirana in temelji na soodvisnosti sodobnega sveta. Ta soodvisnost se bo v prihodnje samo še krepila, zato bi bilo zatiskanje oči pred navidezno prostorsko in časovno oddaljenimi varnostnimi problemi najmanj kratkovidno. Glavni problem pri obravnavanju sodobnih varnostnih problemov zato postaja pomanjkanje zavesti o njihovi globalnosti in univerzalnosti.

Zmanjševanje pomena vojaških virov ogrožanja v primerjavi z vse bolj izpostavljenimi nevojaškimi in nekonvencionalnimi viri ogrožanja zmanjšuje tudi pomen zagotavljanja varnosti s strani nacionalnih OS, ki so bile vzpostavljene predvsem za zagotavljanje vojaške varnosti, za soočanje z nevojaškimi viri ogrožanja pa so (praviloma) slabo opremljene in izurjene (Garnett, 1992), oz. so v posameznih vidikih ogrožanja (socialnem, zdravstvenem, ekološkem, v organiziranem kriminalu ...) povsem neprimeren mehanizem. Temeljna značilnosti novih varnostnih tveganj in groženj je torej njihova nevojaškost – tradicionalnih nacionalnih interesov praviloma ne ogrožajo na tak način in v tolikšni meri, da bi država proti njim uporabila klasično vojaško silo. Gre tudi za probleme, ki jih države (praviloma) ne morejo reševati samostojno, ampak samo v okviru tesnega sodelovanja v mednarodni skupnosti, njihovo zanemarjanje pa lahko povzroči znatno poslabšanje kakovosti življenja v teh družbah (Snow, 1994). Poleg tega je v stalno in hitro spreminjajočem se mednarodnem okolju težko natančno določiti čas, prostor in naravo varnostnih tveganj in groženj. Zato tudi sestava (vojaških) sil in sredstev za njihovo obvladovanje ni določena vnaprej, ampak se oblikuje od primera do primera (Vuono, 1990). Predvsem pa je potrebna volja po odpravi zastarelih zaznavanj varnostnih tveganj in groženj ter možnih (vojaških) nasprotnikov. Tradicionalno in zadnjih 2000 let prevladujoče načelo pri soočanju s

konflikti, njihovem reševanju in zagotavljanju varnosti ponazarja starorimski izrek: »Če hočeš živeti v miru, se pripravljaj na vojno.« V popolnoma spremenjenih politično-varnostnih razmerah moramo navedeno načelo opustiti in privzeti novega: »Če hočeš živeti v miru, se na mir tudi pripravljaj« (Renner, Future Survey Annual, 1994).

Pregled varnostnih tveganj in groženj v sodobnem svetu

Nabor (najaktualnejših) varnostnih tveganj in groženj se stalno spreminja, tako v strukturi kot v intenzivnosti posameznih pojavnih oblik. V obeh primerih gre za časovno težko opredeljivo dinamiko, kar pomeni, da je lahko spreminjanje njihove vsebine in intenzivnosti dolgotrajen proces ali trenutna sprememba. Ta značilnost sodobnih varnostnih tveganj in groženj je pomembna predvsem z vidika poskusov oblikovanja ustreznih nadzornih, omejevalnih in razreševalnih mehanizmov.

Pomembna pa je še ena značilnost sodobnih varnostnih tveganj in groženj, namreč ta, da se njihovo število ves čas povečuje. Pojav novih varnostnih tveganj in groženj namreč praviloma ne nadomesti enega od prejšnjih, ampak ga večinoma samo zasedi in morda odrine na nižje mesto na hierarhični lestvici. Vendar ta še vedno obstaja, čeprav morda ne v aktivni, vsekakor pa pogosto v latentni obliki. Posledica tega procesa je poleg povečevanja števila varnostnih tveganj in groženj tudi povečevanje njihove raznolikosti, kar dodatno zapleta iskanje mehanizmov za njihovo omejevanje, nadzorovanje in odpravljanje. Več kot je različnih virov ogrožanja, bolj multifunkcionalne mehanizme za njihovo obvladovanje potrebujemo. Pri tem je zaznaven paradoks hkratne funkcionalne specializacije in univerzalizacije varnostnih mehanizmov, posebej OS NID. Zaradi omejevanja finančnih virov namreč ni več mogoče oblikovati in vzdrževati visoko specializiranih sil za izvajanje natančno določenih in samo teh nalog, ampak morajo biti vojaške enote hkrati visoko specializirane in multifunkcionalne. Multifunkcionalnost pa je ponavadi vsaj deloma v nasprotju z učinkovitostjo.

Zaradi univerzalizacije in globalizacije ter posledične visoke stopnje svodvisnosti je v sodobnem svetu težko klasificirati vire ogrožanja na manj in bolj pomembne, na dolgoročne in kratkoročne, na zunanje in notranje, na nacionalne in mednarodne in vse pogosteje celo na naravne in tiste, ki jih povzroča človek.² Zato bomo v nadaljevanju predstavili pregled najpomembnejših sodobnih varnostnih tveganj in groženj ter se pri tem osredotočili predvsem na njihovo identifikacijo in kratko predstavitev, ne bomo pa jih klasificirali.

1. *Preoblikovanje sistemov vrednot.* Pojav je še posebej očiten v procesu uveljavljanja zahodne ekonomske in politične ideologije v nekdanjih socialističnih državah, čeprav je seveda opazen tudi v drugih nezahodnih državah. Bode (1994) poudarja, da nekateri avtorji vidijo vzroke bodočih nasprotij in konfliktov v mednarodni skupnosti ravno v neskladnosti vrednot glavnih akterjev. Tako naj bi se konflikti v prihodnje odvijali med družbami, ki so (bodo) sprejele zahodne vrednote, in družbami, ki jih niso (ne bodo). Bodoči spopad na globalni ravni naj bi bil torej vrednotni spopad (Zahod proti islamu, konfucianizmu ...), s čimer se že približujemo Huntingtonovi tezi o spopadu civilizacij. Očitno je največji paradoks postmodernega obdobja ravno v tem, da je tehnična sposobnost povezovanja posameznih delov sveta pressegla našo sposobnost medsebojnega razumevanja (Wright, McManus, Future Survey Annual, 1993).

2. *Populacijska eksplozija* v državah v razvoju in neenakomerna rast prebivalstva na makro- in mikronivoju povzroča populacijsko neravnotežje in posledično na nekaterih območjih vse večje pomanjkanje življenjskega prostora in življenjsko pomembnih virov (vode, hrane).
3. *Razlike v dostopnosti do življenjsko pomembnih naravnih virov* so po naravi globalne in konfliktno. Vse bolj se soočamo z omejeno razpoložljivostjo oz. nezadostnostjo prehranbenih,³ vodnih⁴ in energetskih virov ter z izčrpanostjo mineralnih zalog planeta. Slednje vse bolj velja predvsem za RID, ki postajajo ranljive zaradi pomanjkanja strateško pomembnih surovinskih virov in čedalje večje verjetnosti motenj v njihovem pretoku. Nekateri avtorji (Future Survey Annual, 1993) izpostavljajo tudi vse večji pomen problemov, ki izhajajo iz nedorečenosti pogojev izrabe t. i. »skupne lastnine«, kot so oceani, Antarktika in atmosfera.
4. *Nepremostljiva neenakost med ekonomijami RID in držav v razvoju* pogloblja eksploziven prepad med »tistimi, ki imajo, in tistimi, ki nimajo«. Brzezinski (Future Survey Annual, 1994) predvideva, da bo prav globalna neenakost najpomembnejši varnostni problem 21. stoletja.
5. *Globalnost ekonomskih problemov* se kaže prek nacionalne in mednarodne ekonomske nestabilnosti in negotovosti, v kateri se tudi RID soočajo z resnimi ekonomskimi izzivi in krizami (povečuje se stopnja brezposelnosti, neuravnoteženost v trgovinski menjavi, inflacija, nacionalni dolg ...), ki jih pogosto spremljajo in okrepijo tudi resni socialni problemi (možna kriza pokojninskega sistema, težave v sistemu javnega šolstva, nespoštovanje osnovnih pravil civiliziranega obnašanja, razpad družine ...).
6. *Množična migracijska gibanja* odpirajo novo varnostno dimenzijo v sodobnem svetu. Po eni strani jih v iskanju izpolnitve prostega časa in ugodja oblikujejo »bogati nomadi« iz RID, na drugi strani pa »revni nomadi«, ki želijo pobegniti iz svetovnega obrobja (Attali, nav. po Future Survey Annual, 1993). Varnostno so problematični zlasti nenadzorovani ter ilegalni migracijski tokovi političnih in predvsem ekonomskih beguncev iz držav tretjega sveta. Migracijska gibanja predstavljajo tudi v Evropi vse večji problem, tako v smeri Vzhod–Zahod kot v prihodnje predvsem v smeri Jug–Sever.
7. *Regionalni konflikti, nasilni etnični spori in spopadi ter državljanske vojne* so posledica politične nestabilnosti posameznih držav in območij, regionalnega neravnotežja vojaške moči, staranja diktatorjev, delovanja verskih ter političnih ekstremistov in militantnih nacionalističnih gibanj. Po mnenju Brzezinskega (Valki, 1993) so regionalni konflikti sedaj ločeni od prejšnje povezave s tekmovalnostjo velesil, zato so sedaj globalno sicer manj nevarni, vendar so hkrati tudi svobodnejši pri stopnjevanju nasilnosti.
8. *Notranje napetosti v postsocialističnih državah.* Spremembe v postsocialističnih državah, ki označujejo prehod iz totalitarnih družbenih sistemov v pluralne in demokratične, so zaenkrat zajele predvsem vrhni del političnih sistemov, medtem ko se ekonomske, socialne, mednacionalne in druge zadeve v mnogih državah šele zapletajo. Zato so politične napovedi, predvsem za države na območju nekdanje Sovjetske zveze, negotove in se stalno spreminjajo. Tudi Brzezinski (1995) meni, da smo bili pri napovedovanju dinamike spreminjanja nekdanjih socialističnih držav preveč naivni, preveč optimistični, v preteklosti pa smo stvari predvsem preveč poenostavljali. Položaj v večini postsocialističnih

² Ali sploh še lahko trdimo, da so katastrofalne poplave, suše, vetrovi naravnih virov ogrožanja in da niso morda globalne klimatske spremembe že predvsem posledica človekovega neodgovornega poseganja v okolje.

³ Kronična lakota in popolna revščina sta še pred desetletjem ogrožala vsaj 20 % svetovnega prebivalstva oz. več kot 550 milijonov ljudi (Ekins, po Future Survey Annual, 1993: 9; UN, po Future Survey Annual, 1995: 1). V tistem času je znašala letna svetovna stopnja rasti pridelave žit približno 1 %, medtem ko je letna svetovna stopnja rasti prebivalstva presegala 1,7 %. Zaradi primanjkljaja so se povečale tudi cene na svetovnem trgu, kar še dodatno otežuje preskrbo držav v razvoju (National Security, 1993: 25).

⁴ Pomanjkanje vode je bilo še pred desetletjem resen problem v 88 državah v razvoju s 40 % svetovnega prebivalstva (Myers, nav. po Future Survey Annual, 1993: 10).

držav – celo če upoštevamo vso njihovo individualnost – opredeljujejo naslednje glavne značilnosti: (1) težave pri prehodu na tržno gospodarstvo in propad uveljavljenih trgovinskih povezav, (2) naraščajoča brezposelnost in inflacija sta močno zmanjšali življenjski standard velikega deleža prebivalstva, (3) nestabilnost domačih političnih razmer in nepredvidljivost tendenc njihovega nadaljnega razvoja, (4) notranjepolitična razklanost in neučinkovitost vlad, ki so brez ustreznega javnega nadzora, (5) pojavljanje tako ekstremno desnih kot ekstremno levih strank in gibanj v politični areni, (6) organiziran (mednarodni) kriminal in (5) nemoč in apatija ter dokajšnja odtujenost povprečnega državljanca od nastajajočega političnega sistema (Izmalkov, 1993; International Defence Review, 3/1993; Niemtzow, 1996).

9. *Organizirani kriminal* je v preteklosti spadal v domeno nacionalne države, vendar so nekateri dejavniki, kot so okrepljena ekonomska soodvisnost, razvoj transportnih in komunikacijskih sistemov, povečevanje obsega mednarodne trgovine in oblikovanje globalnega finančnega trga, povsem spremenili njegovo referenčno okolje. Organizirani kriminal je namreč postal nadnacionalni pojav, ki predstavlja nove izzive nacionalni in mednarodni varnosti. V okviru organiziranega kriminala izstopajo predvsem trgovanje z jedrskimi snovmi, tihotapljenje ljudi, narkotikov, pranje denarja ter ostale finančne malverzacije, povezovanje z uporniškimi in separatističnimi gibanji ter organiziranje zasebnih paravojaških sil (Strategic Survey, 1995). Ena najbolj čvrstih in zapletenih groženj varnosti Evrope je organizirani kriminal mafijskega tipa, ki je pogosto povezan z legalno ekonomsko sfero in političnim sistemom (Frankland, 1995).

10. *Islamski fundamentalizem* je postal za NID izrazit varnostni problem predvsem zaradi konca hladne vojne. Za to po mnenju italijanskega generala Carla Jeana (predavanje 6. maj 1997, Katedra za obramboslovje, FDV, Ljubljana) vsaj v Evropi obstajata naslednja razloga: (1) med hladno vojno je potekala delitev Sredozemlja na črti Vzhod–Zahod, medtem ko danes poteka na črti Sever–Jug, kar seveda bolj ali manj sovpada s sedanjo ločnico med islamom in krščanstvom,⁵ (2) med hladno vojno je Zahod podpiral islamski fundamentalizem proti sekularni državi v Severni Afriki in na Bližnjem vzhodu, saj so bili režimi v Libiji, Alžiriji in Siriji prosovjetski. V zadnjem času je »fundamentalistični otrok odrasel« in svojim »staršem« začel povzročati probleme, čeprav (zaenkrat še) ni povsem brez nadzora. Islam je vsekakor pomemben globalni pojav, čeprav njegovo težo zmanjšujejo naslednja dejstva: (1) delež Muslimanov v svetovnem prebivalstvu je samo 20 %, (2) več kot polovični delež prebivalstva predstavljajo samo v tridesetih državah (White, Little, Smith, 1997), čeprav se je zaradi velike rodnosti njihovo število v sorazmerno kratkem času precej povečalo, in (3) filozofsko-etična struktura muslimanov ni homogena, saj so razpeti med fundamentalizem in sekularizmom (Dubik in sod., 1991).

11. *Terorizem*. Grožnja varnosti v Evropi predstavlja pet glavnih tipov terorizma: separatistični ali nacionalistični, marksistično-leninistični,⁶ radikalno desni (fašistični), imigrantski in muslimansko-fundamentalistični (Frankland, 1995). Skrajno desne politične stranke so najbolj resna grožnja zahodnim demokracijam, saj spodbujajo načela državljanjskih pravic in demokratičnih postopkov. Odgovorne so za večino etničnega in rasnega nasilja v Nemčiji, Franciji, Belgiji in Italiji. Obstajajo tudi vse jasnejši dokazi, da rasistična gibanja in tolpe neonacističnih obritoglavcev krepijo mednarodne stike, da bi izmenjavale informacije in orožje. Po drugi strani

imigrantski terorizem še ni glavna evropska skrb, vendar napadi na Arabce in Afričane v Franciji ter na Turke in begunce v Nemčiji lahko proizvedejo množico varovalnih zvez, ki bodo vračale milo za drago (Frankland, 1995: 48). Za bližnjevzhodne teroristične skupine pa se zdi, da imajo Evropo včasih za »nadomestno bojišče« za mnoge od dolgoletnih konfliktov na Bližnjem vzhodu. Nenehna podpora terorizmu s strani nekaterih arabskih držav predstavlja varnostno in zunanjepolitično breme za EU (Bližnji vzhod je »mehki trebuh Evrope« (Gutjahr, 1994)) in bo zelo verjetno vodila k posebno nasilnemu terorizmu, navdihnjenemu z islamskim fundamentalizmom (Frankland, 1995). Po Segalu (1989) se v zadnjem desetletju ni povečalo samo število terorističnih akcij, ampak se je močno spremenila tudi narava terorizma. Presežena je nekoč skoraj izključno taktična uporaba terorističnih akcij s strani raznih političnih frakcij. Terorizem vse bolj postaja instrument držav, narodov, etničnih manjšin in drugih družbenih struktur za vplivanje na tok mednarodne politike ter doseganje ciljev v mednarodni skupnosti. Terorizem je vse večkrat usmerjen tudi proti vojaški infrastrukturi in osebju, tako da vse bolj postaja tudi ena od oblik konflikta nizke intenzivnosti.⁷ Povsem novo obliko terorizma predstavlja t. i. infoterizem. Z informacijsko revolucijo (postindustrijska modernizacija) postajajo RID vse bolj odvisne od komunikacijsko-informacijskih sistemov, hkrati pa tudi občutljive za vdore in zlorabe ter uničevanje teh sistemov. Gre predvsem za povečano možnost programskega in ne več samo tehničnega vplivanja na te sisteme, ki računalskim strokovnjakom kot posameznikom ali v povezavi s kriminalnimi združbami omogoča poseganje v komunikacijsko-informacijske sisteme z obsežnimi in zelo škodljivimi posledicami. Toffler (Future Survey Annual, 1995) ter Devost s sodelavci (1996, internet) na primer opozarjajo, da je samo vprašanje časa, kdaj se bo zgodil elektronski Pearl Harbour.

12. *Širjenje izrabe jedrske energije v miroljubne namene* vse pogosteje sproža vprašanje varnosti delovanja jedrskih elektrarn ter možnosti nadzora uporabe njihovih stranskih produktov.

13. *Širjenje orožja za množično uničevanje* predstavlja sicer skrajno, vendar povsem realno grožnjo varnosti v sodobnem svetu. Grožnja jedrske vojne med velesilama je zamenjala grožnja zlorabe jedrskega orožja in radioaktivnih materialov v državah tretjega sveta. Najuspešnejša izvozna artikla držav na območju nekdanje Sovjetske zveze sta jedrska tehnologija in znanje. Ekonomska kriza v teh družbah je oblikovala posebno vrsto ekonomskih beguncev, t. i. »jedrske najemnike«. Na tisoče bivših sovjetskih strokovnjakov za razvoj oborožitvenih sistemov je pripravljenih delati pri katerih koli delodajalcih, ki so jim pripravljene plačati (Sommer; Clancy, Seitz, Future Survey Annual, 1993). Ocenjuje se, da ima ali razvija biološka, kemična ali jedrska orožja ter sredstva za njihov prenos več kot 25 držav (George, Borawski, 1993). Kemično in biološko orožje imata glede izdelave in uporabe v državah tretjega sveta v primerjavi z jedrskim vrsto prednosti: (1) sta veliko cenejši od jedrskega, (2) skoraj vsa tehnologija in materiali, potrebni za njuno proizvodnjo, se uporabljajo za različne namene in so zato lahko dostopni, (3) razvoj in proizvodnja kemičnega in biološkega orožja ne zahtevata veliko prostora, (4) zato ju je lahko prikrijevati tudi znotraj obstoječih farmacevtskih obratov, poleg tega pa je (5) na voljo veliko sredstev za prenos tovrstnega orožja. Vse večja dostopnost jedrskih, bioloških in kemičnih orožij in oborožitvenih sistemov za njihovo uporabo na daljavo je izredno povečala tudi nevarnost uporabe teh sredstev v

⁵ Izjema je samo Balkan, prek katerega se islamska kultura »zajeda« v krščansko Evropo. Omenjeno dejstvo je vsekakor močno pogojevalo ukrepanje mednarodne skupnosti, predvsem njenega evropskega dela, ob vojni na ozemlju nekdanje Jugoslavije.

⁶ Poleg turških skupin, kot sta Revolucionarna levica in marksistična Oborožena propagandna enota, so primarne levičarske teroristične skupine t. i. Antifašistična odporniška skupina 1. oktober v Španiji, Frakcija Rdeče armade v Nemčiji in revolucionarna organizacija 17. november v Grčiji (Frankland, 1995: 43).

⁷ Tipičen primer je bombni atentat na pripadnike mirovnih sil ZDA in Francije v Bejrutu leta 1983, v katerem je bilo ubitih 240 ameriških marincev in 57 francoskih padalcev (Segal, 1989: 134).

terorističnih organizacijah. To je predvsem posledica razmaha črnega in sivnega trga vojaške oborožitve in opreme, ilegalne trgovine s strateškimi materiali po odpravi centraliziranega nadzora nad arzenali jedrskega, biološkega in kemičnega orožja nekdanje Sovjetske zveze ter kitajskega »kupovanja prijateljev« s prodajo jedrske tehnologije in sodobnih oborožitvenih sistemov (predvsem raketnih).

14. *Nenadzorovano širjenje dvonamenske (civilno-vojaške) tehnologije* predstavlja povsem novo vrsto ogrožanja. Po koncu hladne vojne so se namreč NID osredotočile predvsem na zagotavljanje svoje konkurenčnosti na svetovnih trgih, pri čemer je bilo nadzorovanje procesa širjenja dvonamenske tehnologije drugotnega pomena. Tovrstno tehnologijo je mogoče uporabiti pri izvajanju vrste vojaških nalog, na primer pri izvidovanju, navigaciji, usmerjanju natančnih oborožitvenih sistemov, vodenju in poveljevanju ..., kar lahko občutno poveča učinkovitost OS.
15. *Mednarodna trgovina z najsodobnejšim konvencionalnim orožjem* povečuje zmoglosti držav tretjega sveta za izvajanje vojaških akcij na večjih razdaljah s povečano natančnostjo in smrtonosnostjo, kar lahko povzroči znatnejše premike v razmerju moči v mnogih delih sveta. Falklandska in zalivska vojna kažeta, da med državami tretjega sveta obstaja prepričanje, da je lahko pri vzpostavljanju drugačnih odnosov z RID svetovnega središča učinkovita tudi uporaba oborožene sile. Takšno prepričanje je gotovo v znatni meri tudi posledica zmanjševanja razlike v vojaški moči med razvitimi državami in državami v razvoju, od katerih so nekatere že sposobne izdelovati najsodobnejše oborožitvene sisteme. Sullivan in Dubik (1993) na primer navajata, da je leta 1994 imele sodobno, natančno vodeno strelivo 18 držav, po letu 2000 pa naj bi se ta številka povečala na 40.
16. *Zdravstveni problemi* zaradi širjenja nalezljivih bolezni (npr. kolere, malarije, tuberkuloze) epidemioloških razsežnosti in pandemične bolezni, med katerimi je v ospredju aids.
17. *Globalno onesnaževanje okolja* in zlovesče pojavljanje ekoloških groženj, ki presega raven posameznih mest, regij in držav, kaže na potrebo po postopnejšem industrijskem razvoju. Izpostaviti velja predvsem (1) širjenje strupenih sestavin iz biološko nerazgradljivih kemikalij in radioaktivnih odpadkov, (2) kisli dež, ki uničuje gozdove in onesnažuje stoječe vode, (3) onesnaževanje višjih plasti atmosfere s kloro-fluoro karbonati, kar uničuje ozonsko plast (ozonske luknje) in (4) povzročča klimatske spremembe oz. učinek tople grede (National Security, 1993), (5) splošno degradiranost okolja ter (6) izčrpanost biosfere. Vsak posamezen okoljevarstveni problem zaenkrat mogoče še ne predstavlja posebno velike nevarnosti, vendar je njihov sinergijski učinek že tako velik, da predstavlja povsem realno grožnjo (National Security, 1993).
18. *Zmanjševanje biološke raznolikosti življenjskih oblik* na Zemlji je posledica množičnega izumiranja življenjskih vrst, kar bo privedlo do zmanjševanja raznolikosti genetske baze (Myers, Future Survey Annual, 1994).
19. *Zmanjševanje kulturne raznolikosti* oz. nevarnost uničenja znatnega dela kulturnih temeljev človeštva. Doslej je izginila že več kot polovica od 15 000 znanih jezikov. Po nekaterih podatkih jih bo od preostalih 7000 naslednjih 50 let preživelo samo 5 do 10 % (Miller, Future Survey Annual, 1995), po drugih pa naj bi se to zgodilo v naslednjih 100 letih (Davidson, Future Survey Annual, 1995).
20. *Neizobraženost in nepismenost*⁸ sta v varnostnem kontekstu pomembna zato, ker zmanjšujeta možnosti za uspešnejše izvajanje korenitejših sprememb pri nadzorovanju in omejevanju varnostnih tveganj in groženj.

Pomembne so seveda tudi sinergistične povezave med na prvi pogled še nenevarnimi varnostnimi izzivi in tveganji (Myers, Future Survey Annual, 1994), ki lahko oblikujejo povsem realne varnostne grožnje. Viri ogrožanja zaradi svoje številčnosti in splošnega globalizacijskega trenda namreč vse redkeje delujejo izolirano. Med njimi se vzpostavljajo naključne ali celo namenske povezave, ki potencirajo njihovo resnost. Poleg tega zelo neenakomerno obremenjujejo prostor in družbe. Varnostni problemi so zato vse bolj kompleksni in težje obvladljivi, zato bo treba, glede na predstavljena dejstva, varnostno politiko utemeljiti na novo. Kot ugotavlja Rinaldo (1993), niso nič več v ospredju samo nacionalnovarnostni problemi in nacionalna ogroženosti, ampak se vse bolj govori o ogroženosti celotnega človeštva.

Pogled v prihodnost

Ljudje doslej nikoli niso imeli toliko moči za oblikovanje svoje prihodnosti, kot je imajo danes. In nikoli doslej ni bilo pred eno samo generacijo toliko nujnih odločitev (Attali, Future Survey Annual, 1993). Res se v današnjem času soočamo s čedalje večjim številom in intenzivnostjo virov in vrst ogrožanja varnosti narave, družbe in posameznika, hkrati pa jih veliko kljub stalnim in obsežnim prizadevanjem za odpravo ali vsaj omejevanje nevarnosti vse težje obvladujemo. Do takšne situacije je pripeljal hiter, ozko usmerjen, predvsem materialni »razvoj« človeške družbe, ki ni enakomerno razporejen niti na planetarni ravni niti znotraj držav. Za tovrstnim »razvojem« zaostaja razvoj človeške zavesti in oblikovanje potrebnih ustreznih varovalnih mehanizmov, ki smo jih prisiljeni uporabljati pri obvladovanju negativnih posledic, ki jih ta razkorak prinaša s seboj. Zato ne preseneča Ekinsov sklep (Future Survey Annual, 1993), da je res že skrajni čas, da najdemo in razvijemo nove načine komuniciranja v odnosu človek – človek in človek – narava.

Wallerstein (1993) navaja tri povsem očitne in po njegovem mnenju glavne vire oz. modele nestabilnosti v svetovnem sistemu v naslednjih petdesetih letih.

1. *Homeinijev model* opredeljuje zagovarjanje ideje o popolni drugačnosti in posebnosti v nekaterih državah na svetovnem obrobju in zavračanje uveljavljenih načel meddržavnega sodelovanja in geokulturnih norm, ki opredeljujejo obstoječi svetovni sistem. Če bi se model hkrati pojavil v več državah (ne nujno samo muslimanskih), bi ga bilo težko nadzorovati in preseči.
2. *Sadamov model* izhaja iz predpostavke, da je z vojaškimi sredstvi mogočeomejiti ali celo preseči dominantni položaj Severa (oz. svetovnega središča) v svetovnem sistemu. Tudi v tem primeru bi hkratnost pojava v več državah predstavljala težko obvladljivo grožnjo.
3. *Migracijski model* temelji na predvidevanjih o velikem preseljevanju ljudi v smeri Jug (svetovno obrobje) – Sever (svetovno središče), ki ga bo spodbudila vse večja razlika v blaginji med svetovnimi sferama in ga ne bo mogoče učinkovito nadzorovati s še tako obsežnimi varnostnimi ukrepi. Neposredna posledica bodo okrepljene notranjepolitične napetosti v državah svetovnega Severa (središča), ki jih bodo spodbudile predvsem desne protimigracijske politične sile na eni strani in na drugi strani imigranti z zahtevami po politični in siceršnji enakopravnosti.

Leta 1996 je William Perry, nekdanji sekretar za obrambo ZDA, oblikoval tristopenjsko politiko za obvladovanje nacionalnovarnostnih tveganj in groženj, ki vključuje (1) *preprečevanje* pojavljanja novih varnostnih tveganj in groženj, (2) *odvrčanje* obstoječih varnostnih tveganj in groženj ter (3) *odpravljanje* varnostnih tveganj in groženj,

⁸ V letu 1990 je bilo v svetu kar 948 milijonov nepismenih ljudi, starejših od 14 let (UN, nav. po Future Survey Annual, 1995: 1).

če bi bili ukrepi za njihovo preprečevanje in odvrčanje neuspešni (Turbiville, 1997). Vendar bi jo morali dopolniti vsaj še z dvema ukrepoma, in sicer z (4) *omejevanjem* in (5) *nadzorovanjem* varnostnih tveganj in groženj.

Pri zagotavljanju varnosti v mednarodni skupnosti bi kazalo izhajati iz naslednjih novih načel, ki so zapisana v besedilih Shumana (Future Survey Annual, 1995), Whalena (1994) in Franklanda (1995): (1) varnostna tveganja in grožnje so večstranske in večdimenzionalne, (2) varnostne politike morajo biti neprovokativne, (3) njihovi izvajalci morajo biti odločni, (4) zagovarjati je treba večstranski institucionalni pristop, (5) čim bolj se je treba opreti na najsodobnejšo tehnologijo, (6) varnostna tveganja in grožnje v RID je mogoče obvladovati le s sodelovanjem znotraj in med omenjenimi državami, (7) za obvladovanje vojaških groženj je treba oblikovati močne večnacionalne vojske.

Najpomembnejše vprašanje, ki se zastavlja ob tem, je, ali bo mednarodna skupnost z obstoječimi in razvijajočimi se sodobnimi varnostnimi mehanizmi sposobna bolj učinkovito umirjati že delujoča krizna in konfliktna žarišča ter preprečiti aktiviranje novih, kot je bila to sposobna storiti v zadnjih letih na primer na Balkanu. Upajmo, da bo mednarodni skupnosti ob upoštevanju in izkoriščanju pozitivnih premikov uspelo oblikovati in uporabiti bolj kakovosten pristop zagotavljanju varnosti v sodobnem svetu. Grizold (1992) ugotavlja, da bo treba preseči ideološko-politična nasprotja, ki so desetletja razdvajala sodobne države, »ukrotiti« vojaška nasprotja in konflikte, oblikovati nove strukture za zagotavljanje nacionalne in mednarodne varnosti (ki bodo izraz miroljubnega razreševanja konfliktov znotraj držav in med njimi) ter uresničiti doslej utopične ideje in pobude za prenovo vojaškoobrambnih sistemov nacionalnih držav, utemeljenih po 2. svetovni vojni skoraj izključno na filozofiji

Verjetnost nastanka dogodka	Možna varnostna tveganja in grožnje	Čas alarmiranja	Obseg sil	Način uporabe
Zelo velika	Naravne in tehnične nesreče	Kratek		Pomoč sistemu zaščite in reševanja
	Ekološki problemi			Omejena bojna uporaba
	Lokalni konflikti			
Srednje velika	Regionalna destabilizacija	Srednji		
	Konflikti za pomembne surovinske vire in konflikti med severom in jugom			
Zelo majhna	Konvencionalna vojna z omejenimi cilji	Dolgi		Vseobsežno bojno delovanje
	Konflikt med dvema ali več velesilami oziroma zvezami	Zelo dolgi		

Vir: prirejeno po Bundesheerreform HG-NEU, 1992, in Slovenska vojska, št. 112, 1996.

Slika 3. Vloga oboroženih sil razvitih industrijskih držav pri obvladovanju sodobnih varnostnih tveganj in groženj
Figure 3. Role of the armed forces of developed industrial countries in controlling modern security risks and threats

oboroženega ogrožanja ter doktrinah oborožene obrambe. Uresničevanje omenjenih razvojnih možnosti na področju sodobne varnosti lahko omogoči utrditev novih civilizacijskih razmer v svetu, v katerih vojaško silo kot tradicionalno osrednjo prvo moči nacionalnih držav vse bolj zamenjujejo druga sredstva, kot so komunikacijske, organizacijske in institucionalne sposobnosti sodobne države.

Kljub zmanjšanju pomena vojaških virov ogrožanja lahko pri realističnem presojanju trenutnih politično-varnostnih razmer v mednarodni skupnosti ugotovimo, da bo treba tudi v prihodnje pri zagotavljanju stabilnosti, varnosti in miru v mednarodni skupnosti še vedno vsaj deloma računati ne samo na pasivno (preventivno), ampak tudi na aktivno uporabo vojaških sredstev. Zato vojaška varnost oz. varnost, zagotovljena z uporabo organizirane oborožene sile, vsaj na današnji stopnji človekovega materialnega in predvsem duhovnega razvoja še vedno predstavlja eno ključnih prvin za vzpostavljanje celostne varnosti. Predvsem pa ob razmišljanju o prihodnji uporabi OS ne smemo pozabiti na poduk, ki ga je mednarodna skupnost dobila ob reševanju problemov v Bosni in Hercegovini ter na Kosovu: »Preventivno delovanje je boljše od posredovanja!«⁹

Tudi Dandeker (1994) na primer navaja Moskoso mnenje, da zaenkrat še ne smemo pričakovati odprave vojne, čeprav bosta vojna in vojaška sila sicer izločeni iz odnosov med RID. Napetosti in konflikti med njimi bodo seveda še vedno prisotne, vendar bosta zmagovalc in poraženec določena z »mehkimi« sredstvi družbene in ekonomske moči, medtem ko bodo uporabo »trdih« vojaških sredstev nadzorovale in omejevale nadnacionalne organizacije. Vojne bodo ostale samo še sredstvo za opredeljevanje razmerja med svetovnim središčem in obrobjem, torej med razvitimi in državami v razvoju, ter med manj razvitimi državami na svetovnem obrobju, ki se bodo borile za regionalno prevlado.

Če se na koncu ozremo še v prihodnost, je očitno, da se bomo soočali z vse bolj številnimi in raznolikimi varnostnimi tveganji in grožnjami, z vse več institucijami, ki naj bi jih obvladovale, z vse večjim številom nalog, ki naj bi jih izvajale posamezne institucije, in, kar še posebej zaskrbljuje, z vse šibkejšim javnim, strokovnim in celo znanstvenim soglasjem, kaj so najpomembnejši (varnostni) problemi prihodnosti. Očitno bo naše delovanje in reševanje nekaterih že zares akutnih problemov ponovno omejevala (ne)sposobnost doseganja globalnega soglasja o najpomembnejših varnostnih tveganjih in grožnjah ter načinih za njihovo preprečevanje, odvracanje, omejevanje, nadzorovanje in odpravljanje.

Literatura:

- Arnejčič, Beno (1999). Nevojaške oblike varnostnih tveganj in groženj. *Slovenska vojska*, št. 177, 12. februar 1999.
- Bertram, Christoph (1995). NATO On Truck for the 21st Century? *Security Dialogue*, Vol. 26, No.1.
- Božne, Bernard (1994). Minimum Force, Third Party Action & Humanitarian Assistance: Characterizing the Armed Forces "New" Missions and Their Implications: An European View. *Thirteenth International Sociological Association World Congress*. Research Committee 01 (Armed Forces and Conflict Resolution), Biefeld, Germany, July 18–23, 1994.
- Brzezinski, Zbigniew (1995). Fifty Years After Yalta: Old Dilemmas, New Perspectives. *Speech on the invitation of The Netherlands Atlantic Commission*.
- Bundesheerreform HG-NEU (Heeresgliederung-Neu) 2. *Kurzinformation* (1992), Bundesministerium für Landesverteidigung, Kabinett des Bundesministers, Büro für Wehrpolitik.
- Burk (2), James (1994). Thinking Through the End of the Cold War: V: Burk, James (ed.). *The Military in New Times – Adapting Armed Forces to a Turbulent World*. Westview Press.
- Dandeker, Christopher (1994). A Farewell to Arms? The Military and the Nation-State in a Changing World. V: Burk, James (ed.). *The Military in New Times – Adapting Armed Forces to a Turbulent World*. Westview Press.
- Devost, Matthew G.; Houghton, Brian K.; Pollard, Neil A. (1996). *Information Terrorism – Can You Trust Your Toaster?* Institute For National Strategic Studies. <http://www.ndu.edu/ndu/inss/siws/ch6.html>.
- Dubik, James M.; Townsend, James W.; Adolph, Robert B.; Pickar; Charles K. (1991). European Security in the 21st Century. *Military Review*, November.
- Frankland, Erich G. (1995). Turning Chaos into Cooperation. *Military Review*, January–February.
- Future Survey Annual (1993), (1994), (1995), (1996). A Guide to the Recent Literature of Trends, Forecasts and Policy Proposals* (ed. Michael Marien). Vol. 13, Vol. 14, Vol. 15, Vol. 16. Bethesda, Maryland: World Future Society.
- Garnett, C. John (1992). States, State-Centric Perspectives and Interdependence Theory. V: Baylis, John; Rengger, N.J. (eds.). *Dilemmas of World Politics – International Issues in a Changing World*. Oxford: Clarendon Press.
- George, Bruce; Borawski, John (1993). Sympathy for the Devil European Security in a Revolutionary Age. *European Security*, Vol. 2, No. 4.
- Grizold, Anton (1991). Nacionalno varnostni ustroj Slovenije. *Teorija in praksa* 1991/7.
- Grizold (1), Anton (1994). Institutionalization of the Prevention and Solution of Conflict Among States. V: *Balkans Forum – An International Journal of Politics, Economics and Culture*, Vol. 2, No. 4, December.
- Grizold (2), Anton (1994). Civilian Supervision of the Military in Slovenia. *Javnost/The Public*, Vol.1, No. 4. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo.
- Gutjahr, Lothar (1994). Global Stability and Euro-Atlantic Cooperation: The New Germany's National Interest. *European Security*, Vol. 3, No. 4, Winter. London: Frank Cass.
- Holmes, Robert L. (1994). The Challenge of Nonviolence in the New World Order. V: Burk, James (ed.). *The Military in New Times – Adapting Armed Forces to a Turbulent World*. Westview Press.
- Howe, Jonathan T. (1995). The United States and United Nations in Somalia: The Limits of Involvement. *The Washington Quarterly*, Vol. 18, No.3, Summer.
- Hunter, Horace L. (1993). Ethnic Conflict and Operations Other Than War. *Military Review*, November.
- International Military and Defense Encyclopedia (IMDE)* (1993). Washington: Brassey's (US).
- Izmalkov, Valeriy (1993). Ukraine and Her Armed Forces: The Conditions and Process for Their Creation, Character, Structure and Military Doctrine. *European Security*, Vol. 2, No. 2, Summer.
- Javorović, Božidar (1992). *Civilna obrana u sustavima obrane i zaštite*. V: Pregledna studija Suvremeni sustavi civilne obrane. Zagreb: Otvoreno sveučilište.
- Kotnik, Igor (1991). *Ogroženost in njeno zaznavanje pri prebivalcih Republike Slovenije*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kuhlmann, Jurgen; Lippert, Ekkehard (1992). Farewell to Compulsory Military Service, Arguments against and for compulsory military service in the times of peace – the case of Germany. Paper presented at the *1992 Interim Conference of the Research Committee 01/ISA: Armed forces and Conflict Resolution*. Valparaiso/Chile, August 27 – 30, 1992, SOWI.
- Malešič, Marjan (1991). (De)militarizacija in civilna obramba. V: *Demilitarizacija Slovenije in nacionalna varnost*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- National Security: Trends and Alternatives (1993). *European Security – European Instabilities. National Defence Academy Series*. Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie, Vienna.
- Niemtzow, Elisa (1996). The OSCE's Security Model: Conceptual Confusion and Competing Visions. *Helsinki Monitor*, No. 3.

⁹ "Prevention is better than intervention!"

29. Pilat, Joseph F.; White, Paul C. (1990). Technology and Strategy in a Changing World. *The Washington Quarterly*, Vol. 13, No. 2, Spring.
30. Pugh, Michael (1997). Peacekeeping and Humanitarian Intervention. V: White, Brian; Little, Richard; Smith, Michael (eds.). *Issues in World Politics*. Houndmills: MacMillan Press Ltd.
31. Rinaldo, Richard J. (1993). The Army as Part of a Peace Dividend. *Military Review*, No.2.
32. Segal, David R. (1989). *Recruiting for Uncle Sam: Citizenship and Military Manpower Policy*. Lawrence: University Press of Kansas.
33. Skelton, Ike (1993). Joint and Combined Operations in the Post-Cold War Era. *Military Review*, September.
34. *Slovar slovenskega knjižnega jezika 1–5* (1987–1991). Ljubljana: DZS.
35. Snow, Donald M. (1994). The Shifting Threat and American National Security: Sources and Consequences of Change. V: Burk, James (ed.). *The Military in New Times – Adapting Armed Forces to a Turbulent World*. Westview Press.
36. *Strategic Survey 1994/95* (1995). Transnational Crime: A New Security Threat. London: The International Institute for Strategic Studies.
37. Sullivan, Gordon R.; Dubik, James M. (1993). Land Warfare in the 21st Century. *Military Review*, September.
38. Swain, Richard M. (1994). Adapting to Change in Times of Peace. *Military Review*, July.
39. Turbiville, Graham H. (1997). The Changing Security Environment. *Military Review*, May–June.
40. Valki, L(szl) (1993). A Future Security Architecture for Europe? *European Security*, Vol. 2, No. 4.
41. Vuono, Carl E. (1990). The U.S. Army: A Strategic Force for a New Security Era. V: Sarkesian, Sam C.; Williams, John Allen (eds.). *The U.S. Army in a New Security Era*. London: Lynne Rienner Publishers.
42. Wallerstein, Immanuel (1993). The World-System After the Cold War. *Journal of Peace Research*, Vol. 30, No. 1. London: SAGE Publishers.
43. Whalen, Edvard (1994). EuroNATO : An Alliance for the Future. *European Security*, Vol.3, No.3, Autumn.
44. White, Brian; Little, Richard; Smith, Michael (1997). *Issues in World Politics*. Houndmills: MacMillan Press Ltd.